

FARKLI İŞLEVLİ MİMARİ YAPILARDAKİ ATRIUM MEKANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

(A RESEARCH ON ATRIUM SPACE IN ARCHITECTURAL BUILDINGS OF VARIOUS FUNCTIONS)

İnci UZUN*

ÖZET/ABSTRACT

Günümüzdeki anlamıyla merkezi, yapıyı organize eden ve günışığı alan mekanlar olarak adlandırılan atriumların kökeni oldukça eskiye dayanmaktadır. Atriumlar, yapının mekansal kurgusu açısından önemli bir işleve sahiptir. Atriumlar, yapı içinde ortak mekan oluşturmakta, yönlendirme ve dolaşım mekanı olmaları, iklimlendirme ve aydınlatma özellikleri, ekonomik işlevleri ve sembolik ifadeleri ile kamusal mekan özelliklerine sahip olmalarına karşın, farklı yapı türlerinde bu işlevlerin önem dereceleri ve mekan özellikleri değişiklik gösterebilmektedir. Atrium mekanı en çok kamu yapıları, ofisler, oteller, kültür-egitim ve sağlık yapıları gibi çok sayıda insan tarafından kullanılan yapılarda görülmektedir. Atriumlar, yapının dolaşım ve yönlendirme sisteminin daha iyi okunmasını, mekanlar arası işlevsel farklılıkların ve ilişkilerin daha iyi algılanmasını sağlamaktadırlar. Atriumlar, içinde buldukları yapılar için doğal ışık kaynağı olmakta, mekana ferahlık kazandırmakta ve ısı korunumu sağlamaktadırlar.

Today's atriums are defined as "central, organising, daylighted, interior" spaces, its roots go back to ancient times. Atriums have public space, orientation, circulation functions, climatization, lighting, economical advantages and symbolic values but these properties can have different importances and levels for different kinds of buildings. Atrium is a space mostly seen in buildings which are used by large amounts of people like public buildings, offices, hotels, cultural, education and health care facilities. Atrium is a space that can provide many physical, social and economical functions in the building. An atrium space makes the orientation and circulation systems easily read; makes the spatial relationships and functional differences well perceived. Atriums are sources of natural light and air, keeps energy and provides refreshing spaces in the building.

ANAHTAR KELİMELER/KEYWORDS

Atrium, Mekansal organizasyon, Dolaşım sistemi, Yapı tipolojisi
Atrium, Spatial organization, Circulation system, Building typhology

* DEÜ, Mimarlık Fak., Kaynaklar Yerleşkesi, Buca 35160, İZMİR

1. GİRİŞ

Günümüzde ortak mekan oluşturma amacı ile en sık başvuru alan mekansal kurgulardan biri olan atrium, tarihsel süreç içinde işlev ve buna bağlı olarak form değişikliklerine uğrayarak gelişim göstermiş bir mekandır. Dönemin mevcut yapı teknolojisinin sınırları içinde gelişim gösteren atriumlar, sanayi devrimi döneminin ürünü olan cam ve çelik teknolojisinin kullanımıyla birlikte kapalı, iklim koşullarından korunmuş, gün ışığı alan merkezi mekanlar olarak tüm dünyada yaygınlaşmış ve kentsel ölçekte önem kazanmaya başlamıştır.

Atriumun tarihsel gelişim sürecine bakıldığında bu sözcüğün iki farklı mekan türünü tanımladığı görülmektedir. Bu mekanlardan ilki, işlevsel ve organizasyonel yönden günümüz atriumları ile benzerlikler gösteren, ancak özellik derecesi ve açık mekan olmaları ile ayrılan erken dönem atriumlarıdır (Dinsmoor, 1979). Bu açıdan bakıldığında atrium, "*eski Roma evlerinin ortasında, evin bütün bölümlerinin açıldığı üstü açık, çevresi revaklı avlu*" olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1993). Bazı Roma tapınaklarında, ilk Hıristiyan ve Ortaçağ kiliselerinde açık avlu ve Ortaçağ krallarının törenler düzenledikleri bölümlere de aynı isim verilmektedir (a.e.). Günümüzde atrium olarak adlandırılan mekanlar ise, genellikle çok sayıda insanın ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik, erken dönem atriumlarından daha büyük ölçekli yapılarda ortak mekan olarak işlev gören, doğal aydınlatmaya izin veren yapısı ile dış mekanda bulunma hissi uyandıran, "*bir yapıyı organize eden merkezi, günışığı alan iç mekan*"lar olarak tanımlanan iç mekansal yapılar (Bednar, 1986). Eski dönemlerin açık atriumları ile günümüz atriumlarının mekansal olarak farklılaşmasının temelini, sanayi devrimi ile birlikte gelişen teknoloji oluşturmaktadır. Gelişen çelik ve cam teknolojisi, geniş açıklıkların mekanı bölümlere ayırarak geçilmesini ve mekanın gün ışığı almasını sağlamış, böylece kapalı olmasına karşın dış mekân etkisi yaratan yeni bir mekansal tür olan günümüz atriumları ortaya çıkmıştır. başlanmıştır.

Atriumun yapı ve kent açısından pek çok işlevi aynı anda karşılaması, günümüzde yoğun olarak tercih edilen bir mekân olarak kullanılmasına ve pek çok atriumlu yapının inşa edilmesine neden olmaktadır. Dışarıdan içeriye doğru bir geçiş mekânı oluşturan atrium, çevrenin ve havanın olumsuz etkilerinden korunmuş olması nedeniyle, bu koşullara bağlı kalmaksızın insanları biraraya getirebilen bir kentsel mekân olma niteliği taşımaktadır. Yapının ortak mekânı ve etkinliklerin merkezi olması nedeniyle kullanıcılarına da yapının işlev ve anlamı bakımından merkez alındıkları duygusunu vermektedir.

Atrium, ışık, manzara ve ferahlık kaynağı olması ile, yapı organizasyonu açısından önemli işlevlere sahiptir. Kurduğu görsel ilişki ve geçişler, üst kotların da zemin katın birer uzantısı olmasını sağlamakta, kendisini çevreleyen mekânlar için de bir alt örtü oluşturarak koruyucu bir görev üstlenerek gün ışığını geçirirken olumsuz koşulları dışarıda bırakmakta ve koruma sağlamaktadır. Atriumun kendisi de bizzat kullanılan bir mekân olabilir. Lobi oluşturması ve diğer mekânlara dağılımı sağlayan bir işlevi olmasının yanı sıra, restoran, sergi, gösteri veya ticaret mekânı olarak kullanılabilir.

Atriumlu yapılar ekonomik açıdan ele alındığında, yapım ve işletim maliyeti ile karlılık avantajı getirdiği görülmektedir. Aynı büyüklükteki parsel üzerinde aynı kat alanı katsayıları geçerli iken, plaza üzerinde yükselen çok katlı yüksek büro yapısı ile plaza alanını atrium olarak içinde barındıran atriumlu yapı karşılaştırıldığında, atriumlu yapının daha ekonomik olduğu tespit edilmiştir (Zeidler, 1985). Benzer bir karşılaştırma Saxon tarafından da yapılmış ve kule tipi yapının atriumlu yapıya göre % 11.4 oranında daha fazla maliyetle inşa edildiği sonucuna varılmıştır. Atrium aracılığıyla daha çok mekânın doğal ışık alması ve yapı içinde mikroklima oluşturularak enerji korunumu sağlanması aydınlatma ve ısıtma giderlerini azaltmakta, işletme giderlerinden önemli ölçüde tasarruf sağlanmaktadır. Pasif enerji araçları

ise kendileri için yapılan masrafları ödemenin ötesinde uzun vadede önemli karlar sağlamaktadırlar. Buna karşın, yangın güvenlik ve şeffaf çatı sistemleri, maliyeti artırıcı etkenler olmaktadır.

Atriumlu yapıların bütünsel, dikkat çekici ve hatırlanabilir olmaları ile güçlü bir kimlik duygusu oluşturmalarının yanısıra, dışarının olumsuz koşullarından korunmuş, doğa ve sanat öğeleri ile zenginleştirilmiş iç mekanlar ile pek çok işlevi birarada sunabilmeleri, daha fazla insanın daha fazla süreyle mekanda bulunmayı istemesini; dolayısı ile de mekan sahiplerine daha fazla kar sağlama sonucunu getirmektedir.

2. MİMARİ YAPILARDA ATRİUM KULLANIMI

Atriumlar farklı yapı türlerinde çeşitli işlevsel, mekansal ve sosyal roller üstlenmektedir. Yapının ana işlevinin niteliği büyük ölçüde atriumun yapı içindeki işlev ve anlamı açısından da etkili olmaktadır. Kurgusal, işlevsel ve sembolik nitelikleri, atriumun esnek ve çok işlevli mekanlar olabilmesinden dolayı çoğu zaman birarada bulunmaktadırlar. Bazı yapı türlerinde atriumların yönlendirme ve dolaşım mekanı olma özelliği ön plana çıkarken, bazı yapı türlerinde ise çeşitli aktivitelerin gerçekleştirilebilmesine olanak tanıyan ortak mekan niteliğinin önem kazandığı görülmektedir.

2.1. Alışveriş Merkezlerinde Atrium

Alışveriş merkezleri ticaret amaçlı yapılar olduklarından, öncelikle alışveriş için uygun koşullar oluşturulması istenmekte; bu nedenle yapı tasarımındaki temel amaç, potansiyel müşterilerin mekana çekilmesini sağlayacak ve kullanıcılarını mümkün olduğunca uzun süre içeride tutarak daha fazla alışveriş yapmalarını sağlayacak mekanlar yaratmak olmaktadır. Alışveriş merkezlerinde atrium kullanımı, olumsuz dış koşullardan korunmuş mekanlar elde edilmesi ve boş zaman etkinlikleri sunulmasıyla alışverişin ilgi çekici hale getirilmesini, böylelikle daha fazla insanın yapıya çekilmesini sağlamış; bu da atrium fikrinin sonraki dönemlerde inşa edilen alışveriş merkezlerinde ağırlık kazanmasına neden olmuştur.

Alışveriş merkezlerinde mekanların tanımlanabilirliği açısından iç mekanın kolay algılanabilir olması ile mimari merkez yaratılması önem kazanmaktadır (Dülgeroğlu, 1995). Alışveriş merkezi tasarımında, mekanın dikkati toplayacak bir görsel odak etrafında basit ve açık bir dolaşım şeması çerçevesinde kurgulanması, mekanda bölümlenmelerin ve belirli bir ritmin hissedilmesi ile kullanım kolaylığı açısından gerekli olmaktadır. Dışarıyla ilgili belirgin bir sıcaklık farkı yaratılması, iç mekanda yaşam ve etkinlik oluşturulması ve bunun mekanı kullanan insanlarca hissedilmesinin sağlanması, çok katlı mekanlarda tüm mekanların ve içlerindeki etkinliğin algılanır olması, alışveriş merkezlerinin bir çekim noktası olması açısından olumlu nitelikler olarak değerlendirilmektedir. Mekana doğal ışık alınabilmesi ise hem sergileme, hem de mekanda bulunan insanların psikolojisi açısından istenen bir özelliktir (Darlow, 1972; Fitch ve Knobel, 1990). Alışveriş merkezi tasarımında atrium şemasının kullanımı ise tüm bu istenen niteliklerin sağlanmasında oldukça etkin bir tasarım fikri olmaktadır.

Alışveriş merkezinin bir atrium etrafında kurgulanması, tüm katların aynı anda görülmesini, burada bulunan insanların hem birbirlerini hem de mekandaki etkinliği algılamalarını sağlarken, yatay ve düşey dolaşım şemasının basit ve kolay okunur olmasına yardımcı olmaktadır. Atrium mekanının sağladığı kontrollü, çevrenin olumsuz koşullarından yalıtılmış güvenli yapısı, doğa ve sanat öğeleriyle zenginleştirilebilen iç mekanı ile alışveriş haricinde etkinliklere olanak tanıması, hem mekanın çekiciliğini, hem de mekanda bulunan

insanların daha uzun süreli dolaşımına ve kullanımına olanak tanımaktadır. Tüm bu etkenler, atriumun alışveriş merkezlerinin hedef kitlesi ile mekan sahiplerinin mekanla ilgili beklentilerine cevap vermeye yönelik bir kurgu oluşturulmasına önemli katkıda bulunan bir fikir olarak kullanımını yaygınlaştırmaktadırlar.

Alışveriş eylemi günümüz koşulları içinde önemli bir sosyal etkinlik olmaktadır. Bu nedenle alışveriş işlevi ile birlikte insanların buluşma, biraraya gelme, çeşitli etkinliklere katılma gibi istek ve ihtiyaçlarına karşılık verebilecek mekanların yaratılması, alışveriş merkezinin bulunduğu bölgede bir odak mekan olması ve daha fazla kişi tarafından kullanılmasının sağlanması açısından önem taşımaktadır. Alışveriş merkezlerinde atrium mekanları, insanların çevreyi ve birbirlerini algılamalarına yardımcı olmakta, alışveriş merkezinin içinde barındırdığı işlevlere ek olarak sergi, konser, moda gösterileri, yarışmalar gibi etkinliklere mekan oluşturmaktadır. Atrium mekanları aynı zamanda insanların buluştuğu, dinlendiği ve birşeyler yiyip içebildiği restoranlar için de hareketli ve merkezi mekanlar sağlamaktadırlar.

Şekil 1. EGS Park Mavişehir, atrium görünüşü (EGS Park arşivi)

İzmir Karşıyaka'da gelişmekte olan Mavişehir toplukonut bölgesinde, Ceylan İnşaat tarafından inşaatına 1997'de başlanan ve 1999 yılında tamamlanarak hizmete açılan EGS Park Mavişehir, kentin önemli alışveriş ve eğlence merkezlerinden biridir (Şekil 1).

2.2. Büro Yapılarında Atrium

Büro yapılarının şekillenmesinde yapılan işin niteliği, sosyal statüsü, yönetim ve çalışanların istekleri kadar, gün ışığı, manzara, sessizlik ve birliktelik duygusuyla birlikte özellik gibi fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlar etkin olmaktadır. Büro yapısının etkileyici, prestijli bir konum ve girişe sahip, çalışma mekanlarına ulaşım ve dolaşım mesafesinin kısa, yatay iletişimin iyi kurulmuş olması, mekanların serbestçe ve kolay düzenlenip bölümlenmesi, mümkün olduğunca fazla büro biriminin manzara ve gün ışığına açılması olması ve her

birimin güvenliğinin sağlanması gibi koşulları yerine getirmesi beklenmektedir (Saxon, 1994; Zeidler, 1985). Atrium, firma imajını pekiştirmekte ve daha fazla sayıda sığ, aydınlık ve manzaralı çalışma mekanına olanak tanımakta, bu sebeple de büro yapıları bu mekanın en çok yer aldığı yapı türlerinden biri olmaktadır.

Kamu yapıları, yönetimin imajını temsil eden yapılardır. Çoğu kamu yönetim yapısı, kent merkezlerinde yer almaları nedeni ile çevreleri ile yoğun bir ilişki içinde bulunmaktadır. Kamu yapılarının iletmiş mesaj, yönetim açısından önem taşımaktadır. Kamu hizmetine yönelik büro yapılarında atrium, öncelikle halka hizmet verme amacı taşımaktadır.

Şekil 2. Marsilya Bölgesel Hükümet Binası, atrium mekanı

Yönetim bölümünün iki kanadınca tanımlanan iki ucu şeffaf, büyük boyutlara sahip lineer atrium, bir kent merkezi olarak algılanmaktadır; dışarıdaki kentsel yaşamın iç mekana uzandığı, dinamik, geniş bir geçit niteliğindedir. Yapının eliptik kütleleri ile benzer formda, elips kesitli ve yerden yükseltilmiş bir sergi salonu, yine elips planlı bir danışma merkezi ve yürüyen merdivenler ile büro bloklarını birbirine bağlayan köprüler, atriumda bulunan dikkat çekici mimari elemanlardır (Slessor, 1997) (Şekil 2).

Çok sahipli büro yapılarında atrium, çoğunlukla aynı giriş ve kontrol sistemi içinde, halk ve mekan sahiplerince paylaşılan bir mekandır. Los Angeles'ta 1893'te inşa edilen Bradbury Building (mimarı: George Wyman), çok sahipli büro yapılarının öncülerinden sayılmaktadır. Bu yapıda atrium, ağırlıklı olarak giriş ve dolaşım için kullanılmaktadır.

Şirket yönetim binaları gibi kurumsal özel büro yapılarında ise atrium genellikle daha özelleşmiş bir mekandır. Bu tür yapılarda atrium genellikle resepsiyon, lobi gibi halka yönelik ortak işlevler sağlayan mekanlar içermekte, şirket bütünlüğünün bir sembolü, çalışanlar için birlik sağlayıcı bir araç olmaktadır. Atriumlar büro yapıları için ortak mekan

oluşturmalarının yanısıra, mekanların fiziksel niteliklerine de önemli katkılarda bulunmaktadır. Günümüz kent merkezlerinde sık görülen ve standart bir yapı tipi haline gelen merkezi çekirdekli büro yapılarında genel kurgu asansör, servisler, mekanik araçlar, yangın çıkışları gibi düşeyde sürekliliği olan işlevlerin katların merkezinde bulunması, çoğunlukla açık planlı çalışma mekanlarının ise bu çekirdeğin etrafında yer alması şeklindedir. Ancak bu şema, aydınlatma ve ekonomi açısından daha olumlu bir çözüm olan ve çalışanlar için zaman ve mekan duygusu yaratan gün ışığını alabilen mekan sayısını azaltmaktadır. Atrium yapılarında ise kat alanı artmakta ve pencereye olan mesafe kısalmaktadır. Mekanların bir bölümünün atriuma bakması nedeniyle dış kabuk alanı, dolayısıyla da dış kabuğa bağlı mekanik sistem maliyeti düşmekte, atriumun enerji koruma özelliği ile kayıplar en aza indirilebilmektedir.

Büro yapılarının kent ile ilişkisi ele alındığında, kule tipi büro yapısı ile atriumlu büro yapısı arasında önemli farklar gözlenmektedir. Parselin ortasında, çoğu zaman bütünlük içermeyen, parçalanmış, tanımsız bir plaza üzerinde yükselen kule tipi büro yapılarında, kent merkeziyle bütünleşme sorunu ortaya çıkmaktadır (Trancik, 1986; Whyte, 1987). Bu yalıtılmış yapılar plazaları ile şirket imajını temsil etseler de kent yaşamı ile ilişkileri sınırlı kalmaktadır. Bu tip yapılaşmaların yoğun olduğu yerlerde ise sokak yaşamı zedelenmektedir. Parçalanmış, tanımsız mekanlar yerine yapılarca tanımlanan ve insan ölçeğine uygun yapılar kentsel tasarım açısından daha olumludur. Atriumlu yapıların parselde daha geniş yerleşmesi, plazayı iç mekanında barındırması, parselde tanımlı, köşe meydan bırakabilmeleri kentsel yaşam açısından önen taşımakta; atriumun daha alçak ve kademelenebilen formu da yayalar için daha uygun bir ölçek yaratmaktadır (Zeidler, 1985).

Şekil 3. L'loyds of London, atrium mekanı Richard Rogers Partnership, Londra, 1986

Richard Rogers Partnership'in tasarladığı ve 1986 yılında yapımı tamamlanan, bir sigorta ve ticaret şirketi olan L'loyds of London binası, kentin ticaret bölgesinin merkezinde kısıtlı boyutlardaki inşa alanı üzerinde bulunmaktadır. Yüksek yapılarca bakan cephede 12 katlı iken, daha küçük yapıların olduğu yönde 6 kat yüksekliğine inmektedir. Binanın ana mekanı, merkezi atriuma bakan betonarme galerilerdir. Her bir galeri, açık planlı büroların birer

uzantısı olarak kullanılabilir. Atrium yapının gün ışığı almasını ve tüm kullanıcıları tarafından bütünüyle algılanmasını sağlamaktadır (Şekil 3).

2.3. Otel Yapılarında Atrium

Atriumlar, ilgi çekici ve hatırlanabilir olmaları ve işlevsel özellikleri ile otel yapılarında tercih edilen bir mekan türü olmaktadır. Otellerdeki atriumun genellikle ortak mekan ve yönlendirme mekanı olarak iki önemli işlevi bulunmaktadır. Farklı plan şemaları içinde kullanılsa bile konaklama birimlerinin atriumu çevreliyor olması, bu mekanların görsel ve işlevsel olarak atriumdaki aktiviteye katılımını getirmektedir.

Şekil 4. Hyatt Regency San Francisco, atriuma bakış.

Günümüz otellerinde atrium kullanımı 1967 yılında inşa edilen Hyatt Regency Atlanta Oteli ile büyük bir gelişim göstermiştir. Bu yapı mekan anlayışı ile sadece oteller için değil, diğer tür yapılar için de önemli bir örnek oluşturmaktadır. J. Portman'ın, Brown Palace Oteli'nin temel oluşturduğu atrium otel şemasını hayata geçirdiği ilk otel tasarımı olan yapı, atriumun tarihsel gelişim süreci içinde olduğu kadar, otel tasarımında da bir dönüm noktası sayılmaktadır. Atrium, yapının odak noktasını oluşturmakta, 22 kat boyunca yükselen odalar, yatay ulaşımı sağlayan ve atriumu saran tek yönlü galeriler aracılığı ile atriumla doğrudan ve eşit bir ilişki kurmaktadır. Düşey dolaşımı sağlayan asansörler atrium içinde yer almakta ve şeffaf görüntüleri ile mekana hareket kazandırmaktadır (Şekil 4).

Oteller, atriumun görülmeye başlandığı ilk yapı türlerinden biridir. 19.yüzyılda mevcut avluların kapatılması yoluyla veya atriumlu yapılar olarak tasarlanarak inşa edilmeye başlayan atriumlu oteller, 1960 sonlarında farklı bir mekan anlayışı ve yeni mekansal donanım öğeleri kullanılarak inşa edilmeleri ile büyük ilgi uyandırmış ve ticari başarı kazanmış; böylece atriumlar otellerde büyük yaygınlık kazanan mekanlar haline gelmişlerdir

Günümüz otel yapılarında atrium ve konaklama birimlerinin yerleşimi ve birbirleriyle olan ilişkileri söz konusu olduğunda, galeri, çift yönlü galeri ve resort olarak adlandırılan üç farklı plan şeması gözlenmektedir (Saxon, 1996). Galeri planlamasında odalara yatay ulaşımı

sağlayan galerilerin iç kısmı doğrudan atriuma bakarken, dış tarafında oda girişleri yer almaktadır. Bu plan şemasının kullanıldığı otellerde odalar dışarıdan, atriumdan veya her iki yönden ışık almaktadırlar.

Atrium otellerinde görülen bir diğer planlama şekli ise çift yüklü galeri şeması kullanımınıdır. Bu otel şemasında odalar atriumu çevreleyen galerinin her iki tarafında yer almakta, odaların bir kısmı dışarıya bir kısmı atriuma bakmaktadır. Odaların önemli bir bölümünün atriuma bakıyor olması, enerji korunumu açısından olumlu bir özelliktir. Yangına dayanıklı ve sabit pencerelerin kullanımı, bu plan şemasının kullanımına katkıda bulunmaktadır. Asansörlerin atriumda yer almasıyla hem izlenen, hem de etrafın izlenebildiği bir dolaşım sağlamaktadır. Dolaşım alanını azaltması, ekonomi ve yangın güvenliği sebebiyle çift yüklü planlama 1980'lerden itibaren yaygınlık kazanmıştır. Otel ortak mekanı olan atriumun dışarının olumsuz koşullarına karşı daha ilgi çekici ve manzaralı bir mekan oluşturması, müşterilerin ikinci sınıf odalarda kaldıklarını düşünecekleri endişesiyle otel sahiplerinin atriuma bakan odalardan kaçınmalarının önüne geçmiştir.

Turizm sezonunun büyük bölümünde hava sıcaklığının çok yüksek olduğu ve geniş bir alana yayılan kent dışı otellerde kontrollü bir iklim sağlamak amacıyla çok büyük boyutlu atriumlar inşa edilmekte, hatta yapılara sonradan da eklenebilmektedir. Bu tür yapılarda atriumlar iç mekandan ziyade, kentsel dış mekan veya bir doğa parçası, bir park olarak algılanmaktadırlar.

2.4. Kültür ve Eğitim Yapılarında Atrium

Atriumlar, kültür yapılarının sergi ve toplanma işlevleri için aydınlık, dış mekan etkisi veren mekanlar oluşturmaktadırlar. Kültür yapılarında atrium özellikle 1980'lerden itibaren oldukça etkin bir mekan olarak kullanılmakta, sergi, okuma salonu gibi ana mekanlar yanında, toplanma, dinlenme gibi ikincil işlevlere de cevap vermektedirler.

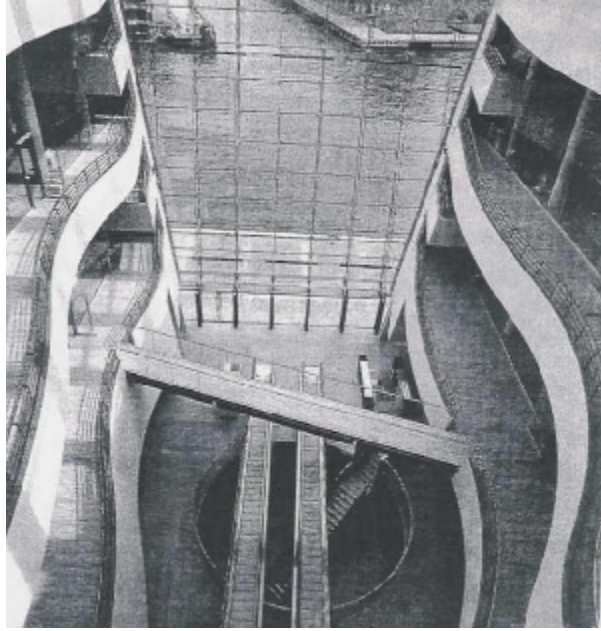

Şekil 5. Tokyo International Forum, Glass Hall iç mekanı (Cerver, 2000)

Tokyo International Forum, yapının bir cephesi boyunca uzanan ve yapının en yüksek mekanını oluşturan, cam salon (glass hall) olarak anılan atriumu ile dikkat çekici bir örnektir. Yapı, büyük salonlar, plaza ve cam salon olarak adlandırılan üç ana elemandan

oluşmakta; çeşitli amaçlara yönelik toplantı salonları yanında sergi, restoran, kafe, kitapçı, çiçekçi, seyahat acentası gibi mekanlar içermektedir. Atrium, konferans ve toplantılara giriş ve dağılım organizasyonunu sağlayan ana elemandır. Arada yer alan plaza ise bu elemanları birleştiren ve kent için değerli bir ortak mekan mekan niteliğindedir (Cerver, 2000). Plazanın altında büyük sergi salonu yer almaktadır (Şekil 5).

Müze yapılarında atriumlar, sergi salonlarının doğal ışığın tercih edildiği kısımlarında ve dolaşım alanlarında sıklıkla kullanılan mekanlar olmaktadır. Kütüphane yapılarında ise atriumlar, özellikle ışığın önemli olduğu okuma salonlarına dolaylı ışık alımı için oldukça kullanışlı olmaktadır.

Şekil 6. Siyah Elmas D. K. Kütüphanesi, okuma birimlerinden atriuma ve suya bakış

Atriumun karşılıklı bulunan diğer iki kenarından birisi ödünç verme salonuna bağlanırken, diğeri ise suya bakmaktadır. Atriumun bu niteliği, yapının manzaraya açılmasını sağlar. Gün ışığı atriuma ve okuma odalarına tepedeki büyük ışıklıktan ve sudan yansıtılarak girmekte, böylelikle günün ve yılın değişen ışık durumu her yerden hissedilebilmesi mümkün olmaktadır. Okuma odaları ve atrium arasındaki cam duvarlar ses yalıtımı sağlamaktadır (Şekil 6).

Eğitim yapılarında ise atriumlar, toplanma işlevi ile küçük birimler arasında dolaşımı sağlayan mekanlar olarak kullanılmaktadır (Saxon, 1994). Eğitim yapıları ile ilişkili öğrenci yurdu gibi yapılarda ise atriumlar, kullanıcıların biraraya geldikleri ve çeşitli sosyal etkinliklerin sürdürüldüğü, paylaşılan mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.5. Sağlık Yapılarında Atrium

Hastane yapıları tasarımında teknolojik gelişmeler ve kullanıcılara fiziksel ve psikolojik açıdan mümkün olan en rahat mekanları sunma isteği önemli rol oynayan etkenler olmaktadır. Hastane yapıları tasarımında 1970'lerden itibaren büyük değişimler yaşanmaya başlanmış, 1990'lı yıllarla birlikte öncelikle endüstrileşmiş ülkelerde hastalar için daha sıcak ve insani mekanlar yaratma fikri ağırlık kazanmıştır.

Hastane tasarımında en önemli tasarım prensiplerinden birisi, yapının fiziksel özelliklerinin, verimlilik ve etkinliği destekleyerek, hastaların iyileşmelerine katkıda bulunacak psikolojik etkilerin yaratılmasına yardımcı olmaktır. Bu bağlamda, yapının renk, ışık, akustik, manzara ve hava kalitesi ile bazı fiziksel koşullarının bireysel kontrolüne olanak tanınması önem taşımaktadır. Tasarımcıların kullanıcıları hastane ortamında daha rahat hissettirebilmek için organizasyon açısından alışveriş merkezi gibi daha akılda kalıcı yapıları örnek almaya başladıkları iddia edilmekte; buna bağlı olarak hastanelerin departmanlar yerine, bir atrium boyunca birbirlerine komşu olacak şekilde uzandığı plan şemalarının tercih edildiği söylenmektedir (Nesmith, 1995). Bu plan şeması yapıda hatırlanabilirliği arttırmakla birlikte, hasta ve personel için daha az dolaşım uzaklığı sunmaktadır.

Hastane tasarımında tedaviye yönelik düzenlemeler yanında, hastanın duygusal, sosyal ve psikolojik ihtiyaçları da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Hastane, klinik, rehabilitasyon merkezi gibi teşhis ve tedavi amaçlı sağlık yapılarında atriumlar, personel ve ziyaretçilerin ihtiyaç duyduğu dolaşım, bekleme, dinlenme ve yemek gibi işlevleri karşılayan mekanlar olarak kullanılmakta, mekana açılan odalar yoluyla hastalar mekanın hareketliliğini izleyebilmektedirler. Atriumun varlığı ile işlevi gereği insanların çoğunlukla sıkıntılı zamanlar geçirdikleri hastanelerde geniş, aydınlık, ferah, bitkilerle zenginleştirilmiş huzurlu mekanlar yaratılması amaçlanmaktadır.

Atriumlar huzurevi, bakımevi gibi toplu yaşamın hüküm sürdüğü yapılarda, ortak mekan oluşturması nedeniyle tercih edilen bir mekan türü olmaktadır. Bu gibi mekanlarda atrium kullanıcılar için ortak bir değer oluşturmakta, kullanıcıları için toplumsallık, yabancılaşma ve yalnızlık kavramları söz konusu olduğunda önem kazanmaktadır. Huzurevi yapılarında birimlerin galerilere bakan kapıları, tek noktadan gözlenebileceğinden, sakinleri için güvenli ortamlar oluşturmaktadır (Bednar, 1986).

Şekil 7. Hospital for Sick Children (Zeidler Roberts Partnership, Ontario–Toronto) - atriumda bekleme alanı ve (solda) panoramik asansörler (Nesmith, 1995)

3. SONUÇ

Atriumlar, özellikle alışveriş, büro veya otel işlevlerinin birlikte yer aldığı yapılarda sıklıkla kullanılan mekanlardır. Otel ve büro gibi daha özel kullanımları olan yapıların, görece kamusal bir nitelik gösterdiği alışveriş mekanları ile kombine edilmesi söz konusu olduğunda atriumlar, bu farklı niteliklerdeki işlevlerin aynı yapı içinde organize edilmesini mümkün kılmaktadırlar. Bu tür yapılarda atriumlar, ortak işlevleri barındırma, organize edici rolleri ile daha özel mekanlara ulaşımı düzenleme işlevi göstermekle birlikte, sadece belli bir işlevin ortak mekanı olarak da kullanılabilirlerdir.

Atriumun yapı içinde pek çok fiziksel, sosyal ve ekonomik işlevi karşılayan bir mekan olması, günümüzdeki kullanım yoğunluğunun ana sebebi olarak görülebilir. Atriumlar, kendilerini çevreleyen mekanlar arasında görsel ilişki sağlayarak, hem işlevsel ilişkilerin algılanmasını, hem de bina içinde yönlenmeyi kolaylaştırmaktadır. Tasarım ve donanım nitelikleri ile ilişkili olarak atriumlar, günışığı alımı ve iklim kontrolü yönünden avantajlar sağlamaktadırlar.

1980'lerin sonlarından itibaren Türkiye'de çoğunlukla atrium mekanı içeren alışveriş merkezlerinin inşa edilmeye ve yaygınlık kazanmaya başlaması ile atriumlar, daha sık rastlanan ve tanınan bir mekan olmuştur. Ancak, atriumların Türkiye'de alışveriş merkezleri dışındaki yapı türlerinde aynı derecede yaygınlık kazanmadıkları gözlenmektedir. Büyük oranda kent merkezinden uzakta ve geniş yapı alanları üzerinde inşa edilen alışveriş merkezlerine atriumun sıklıkla tercih edilen bir mekan olmasına karşın, çoğu zaman kent merkezinde, kısıtlı ve pahalı alanlar üzerinde inşa edilen büro yapılarında atrium mekanı aynı yoğunlukta yer almamaktadır. Kültür, eğitim ve sağlık yapıları da atrium içermeye oranı yönünden büro yapıları ile benzer özellikler göstermektedirler (Uzun, 2001).

Atriumlar, yapı içinde pek çok farklı formda yer almakta, yapı mekanları ve yakın çevre ile farklı şekillerde ilişkilendirilmektedirler. Bu planlama çeşitliliği, mekansal algı ve işlevsellik açısından pek çok farklı seçenek oluşturmaktadır. Atriumlar, yapı içindeki konumları, dışarıya ve diğer mekanlar ile olan ilişkilerine bağlı olarak farklı açıklık derecelerine sahip olabilmekte ve mekan organizasyonu açısından farklı kurgular ve dolaşım şemaları sunmaktadırlar.

Alışveriş merkezlerinde atriumlar, çok sık kullanılan bir mekansal kurgu haline gelmektedir. Alışverişin sadece günlük bir ihtiyaç olmakla kalmayıp, aynı zamanda bir dinlenme ve eğlence etkinliği olarak görülmektedir. Bu nedenle alışveriş merkezlerinde insanların biraraya gelip çeşitli etkinliklere katılma veya etkinlikleri izleme imkanı bulabilecekleri mekanlar yaratılması, dolayısı ile mekanın bir ilgi odağı olup insanların daha uzun süre kalmalarının sağlanması, önemli bir tasarım kriteri olmaktadır. Atriumlar, alışveriş etkinliğinin kolaylıkla ve kesintisiz sürdürülebilmesi için gereken kolay algılanabilir bir mekansal kurgu ve dolaşım şeması sunmakta; bu da alışveriş merkezi mekanlarının kullanımını kolaylaştırmakta ve daha fazla mekanın dolaşılabilmesine olanak tanımaktadır. Atriumlar ise, çok sayıda insanın biraraya gelebildiği, çeşitli farklı etkinliklere izin veren mekansal kurgusu ve psikolojik rahatlık vermeye yönelik doğa, sanat gibi öğelerle alışveriş merkezleri için olumlu nitelikler taşıyan ve tercih edilen mekanlar olmaktadır.

Özellikle kamu ve şirket yapıları için yapının görsel etkisi, imaj oluşturma statüsü sağlama yönünden ön plana çıkmaktadır. Bu gibi yapılarda atriumun sembolik özellikleri önem kazanmaktadır. Atrium, yapıya gelen insanlar için, tasarımları, kullanılan malzemeler ve donatı öğeleri ile görsel yönden zengin ve ferah bir karşılama mekanı olmakta, insanların biraraya gelmesi gibi sosyal işlevler yanında çeşitli fiziksel ihtiyaçlara da cevap vermektedirler. Atriumlar, hem yapı birimlerinin çoğunun algılanabildiği bir izleme platformu

oluşturmakta; hem de tipolojik özelliklerine bağlı olarak, yapı mekanları ile içerideki hareketliliğin dışarıdan algılanmasını sağlayan bir ekran işlevi görebilmektedir.

Atriumlar, sağladıkları ekonomik getiriler ile de dikkat çekmektedirler. Ekonomik karlılık, özellikle işletim ve satış bazında düşünülebilir. Atriumun enerji korunumu sağlaması, sabit giderleri azaltmaktadır. Satış yönünden karlılığın ana sebebi atriumun bir çekim noktası oluşturmasıdır. Atriumun ilgi çekici ve hatırdaki kalıcı bir mekan olması, özellikle otellerde daha yüksek doluluk oranları sağlamaktadır. Atriumun güvenli ve memnuniyet verici ortamlar oluşturması ise alışveriş merkezlerine gelen insanların mekanda daha uzun süre kalarak daha fazla alışveriş yapma olasılığını arttırması, bu mekan fikrinin alışveriş mekanları için sıklıkla kullanımına neden olmaktadır. Büro yapılarında ise atriumun şirket imajına olumlu katkılarda bulunmasından dolayı, atriumlu büro yapılarında satış ve kira bedellerinin benzer mekanlar söz konusu olduğunda daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenlerle atrium, büro yapıları için tercih edilen bir mekan olmaktadır.

Atriumlar, insanlara sundukları güvenli, çeşitli elemanlarla zenginleştirilmiş mekanlar olmaları ile hem yapı kullanıcıları hem de ziyaretçiler için içinde bulunmaktan memnuniyet duyacakları ortamlar sunmakta; eğlence, buluşma, toplantı, başka insanlarla birlikte bulunma imkanı vermeleri ile kentsel mekan niteliği taşımaktadırlar. Atriumlar içinde buldukları yapı işlevi ile işkili olarak kent içinde eksikliği hissedilen, insanların serbestçe bulunabileceği, dolaşım zaman geçirebileceği, çevrenin olumsuz koşullarından yalıtılmış ve iklimlendirilmiş ortamlar oluşturup, çeşitli etkinliklere izin vermeleri, doğa ve sanat gibi psikolojik rahatlık sağlayan öğeler içermeleri ile kent karmaşasından uzaklaşarak dinlenme imkanı veren sosyalleşme mekanları olmaktadır. Atriumların sunduğu olumlu özelliklere sahip ortam, yapı işlevine bağlı olarak içerdikleri etkinlikler ve diğer insanların varlığı, bu mekanların yapı için birer çekim noktası olmasını sağlamaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Bednar M.J. (1986): "The New Atrium", New York: Mc Graw-Hill Book Company.
- Cerver F.A. (2000): "The World of Contemporary Architecture", Cologne: Könemann Verlagsgesellschaft mbH.
- Dinsmoor W.B. (1979): "The Architecture of Ancient Greece", London: B.T. Batsford Ltd.
- Darlow C. (1972): "Enclosed Shopping Centers", London: Architectural Press.
- Dülgeroğlu Y. (1995): "Dükkanın Merkezi Alışveriş Mekanları", Yapı, sayı: 158.
- Fitch R., Knobel L. (1990): "Fitch on Retail Design", Oxford: Phaidon.
- Hasol D. (1993): "Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü", İstanbul: Yapı End. Merkezi Yayınları.
- Nesmith E.L. (1995): "Healthcare Architecture: Designs for the Future", Rockport, Massachusetts: Rockport Publishers, Inc.
- Saxon R. (1996): "Atrium Buildings: Deve. and Design", NY: Van Nostrand Reinhold.
- Saxon R. (1994): "The Atrium Comes of Age", Essex: Longman Group U.K. Ltd.
- Slessor C. (1997): "Sustainable Architecture and High Technology: Eco-tech", Thames and Hudson.
- Trancik R. (1986): "Finding Lost Space: Theories of Urban Design", New York: Van Nostrand Reinhold.
- Uzun İ. (2001): "Mimarlıkta Ortak Mekan Kavramı Kapsamında Atriumlar Üzerine bir Araştırma", Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Whyte W.H. (1987): "The Public Face of Architecture: Civic Culture and Public Spaces".
- Zeidler E. (1985): "Multiuse Architecture in the Urban Context", New York: Van Nostrand Reinhold.